

Een barbaarse wetenschap

Auteur(s):

Klamer, A.

Verschenen in:

ESB, 83e jaargang, nr. 4182, pagina 960, 18 december 1998

Rubriek:**Trefwoord(en):**

barbaren, economie-beoefening, kunst, cultuur

Waarin het vooroordeel der cultuurminnaars werd bevestigd, de economen toch zo barbaars niet bleken en het uiteindelijk aan iedereen duidelijk werd dat het niet aan de wetenschappers zelf ligt, maar aan hun steriele wiskundige theorieën.

Het gezelschap bestond uit een aantal antropologen, kunsthistorici, conservatoren en economen. Ze waren uitgenodigd door een Amerikaans museum om over de waarde van cultureel erfgoed te spreken. De conservator had net een schitterend betoog afgerond over de symbolische en historische betekenissen van goederen die het verleden ons nagelaten heeft. Met een oog naar de economen voegde ze nog toe dat deze betekenissen niets met economische waarden van doen hebben. De niet-economen van het gezelschap knikten driftig mee, maar een van de economen was duidelijk geïrriteerd. "Luister", zei hij, "alle waarden zijn economisch. Jullie doen veel te moeilijk met al dat gepraat over symbolische en esthetische waarden. Ik weet niet wat jullie daarmee bedoelen en hoef dat ook niet te weten. Het enige dat telt is wat mensen voor die culturele erfgoederen over hebben. Dat bepaalt hun waarde. Niet wat jullie allemaal aan mooie woorden en beschrijvingen weten te bedenken."

De stilte die volgde op deze woorden van de econoom was pijnlijk. Je zag de anderen denken: "Zullen we beleefd blijven, of zullen we deze barbaar ter plaatse afmaken?" Een andere econoom probeerde de situatie te redden door op te merken dat zijn collega theoretisch gelijk had. De wetenschap van de schaarste dient rekening te houden met alle soorten waarden, dus ook niet-economische waarden. Een hoge symbolische waarde van een goed komt tot uitdrukking in een hoge prijs dan wel de besteding van veel publieke middelen. De niet-economen keken hem wazig aan. Het hielp niet dat een bekende econometrist in het gezelschap vervolgens een technische verhandeling hield over kapitaalgoederen, rendementen en de reële rentevoet. Tijdens de pauze werd gemopperd over die cultuurbarbaren die geen besef hebben van de waarden van de dingen. Vooral de weigering van de economen om inhoudelijk mee te praten over waarden stak de kunsthistorici, conservatoren en antropologen. Maar eigenlijk hadden ze niets anders verwacht. Ze waren naar de bijeenkomst gekomen met het vooroordeel van economen als a-culturele mensen die alleen maar over geld willen praten. Dat vooroordeel was weer eens bevestigd.

Hoe groot dat vooroordeel werkelijk is, weten we niet. In het gezelschap van mensen die prat gaan op hun binding met cultuur, zeg maar de culturalisten, zal het sterker leven dan, zeg, onder een stel wiskundigen of zakenmensen. Misschien neemt het vooroordeel af nu het economische denken links en rechts, te pas en te onpas doorgedrongen is in het dagelijkse denken. Daar staat tegenover dat tegenstanders van deze vermeende economisering ons economen verantwoordelijk houden. In sommige gezelschappen dien ik me dan ook liever niet meteen aan als econoom. Je weet maar nooit.

Oersaai?

Op het eerste gezicht klopt dat vooroordeel van economen als cultuurbarbaren wel. Voor een ieder met twijfels beveel ik een bezoek aan de grootste conventie van economen aan, te weten de jaarlijkse bijeenkomst van de American Economic Association. Het aanzien is niet om vrolijk van te worden; het gedruis en gepraat is weinig verheffend. Het is een grijze massa, al die economen bij elkaar. David Colander, zelf overigens een eigenzinnige en kleurrijke collega, grapt graag dat economenconventies een ramp zijn voor prospectieven. Ik zou willen toevoegen dat ze ook een ramp zijn voor een ieder met ook maar een greintje artistieke of spirituele belangstelling. Wat dat betreft, zijn economen goede kinderen van hun geestelijke vader. Adam Smith was immers een saai man, zo saai dat, zo gaat het verhaal, een groep zigeuners die hem ontvoerd hadden als jongetje, hem maar weer lieten gaan.

Op het tweede gezicht valt dat van die cultuurbarbaren weer mee. Op die AEA conventie loopt onder meer Amartya Sen, de Nobelprijswinnaar van dit jaar, rond en hij is beslist geen cultuurbarbaar. Dat kan ook niet gezegd worden van een oude coryfee als Bob Solow die zitting heeft gehad in vele commissies maar ook in de Arts Council van Massachusetts. En tot voor kort hadden we Kenneth Boulding, een bijzondere spiritueel mens met grote belangstelling voor kunst en cultuur. En wat te zeggen van de poëtisch aangelegde Deirdre McCloskey met een pen als geen ander (om het nog niet te hebben over haar transsexualiteit)? Zo erg is het dus ook weer niet.

Welnee, kunstenaars!

Kijk terug en John Maynard Keynes dient zich aan als lichtend tegenvoorbeeld. Wat die man op cultureel gebied heeft betekend maakt veel goed van de ontegenzeggelijke culturele saaiheid van de talloze normale wetenschappers die hem gevolgd zijn. Hij was een vooraanstaand lid van de zogenaamde Bloomsbury groep die een nadrukkelijk stempel heeft weten te zetten op het culturele leven van Engeland in de eerste helft van deze eeuw. Hij schreef een boek dat volgens kenners schittert door haar stijl (*The consequences of the peace*), was directeur van een theater in Cambridge, vree met de jonge aanstormende kunstenaar Duncan Grant en trouwde een

voortreffelijke Russische balletdanseres, Lydia Lopokova. Durft iemand economen nog eens als cultuurbarbaren over een kam te scheren, dan is Keynes het antwoord.

Blijf zo kijken en die grijze massa van de AEA conventie krijgt meer kleur. Tal van collega's blijken zich anders dan zuiver wetenschappelijk verdienstelijk maken. William Baumol, bijvoorbeeld, is een begaafd beeldhouwer. De Engelse econoom Sir Alan Peacock componeert, de Australiër David Throsby had een toneelstuk van hem opgevoerd in The National Theater te London, en Vikram Seth, een econoom met een PhD van Berkeley, schreef onlangs een magistrale roman (A Suitable Boy). Joop Klant, mijn leermeester, maakte fantastische collages die de ABN nog eens tentoonstelde. Nachoem Wijnberg won onlangs een prijs voor zijn poëzie. En dan is er natuurlijk Jan Pen die schildert alsof de Cobra nog steeds leeft en iedere gast op een stukje jazz op de eigen piano onthaalt. Hoe beter ik kijk, hoe meer economen opdoemen met hoogstaande nevenactiviteiten. Zeker ook veel van die versmaadde wiskundige economen blijken bij navraag over muzikale gaven en belangstelling te beschikken. Nee, het valt heus wel mee met het barbarisme onder economen. En laten we wel wezen, zou het aanzicht van een conventie met, zeg, vijfduizend clowns zoveel interessanter zijn? Okay, misschien wel, maar u begrijpt wat ik bedoel. Een massa van hetzelfde soort heeft altijd wel iets deprimerends.

De kille wetenschap

Toch zou het te ver gaan om het vooroordeel zonder meer af te doen als een onverantwoorde verdachtmaking. Iets in wat economen doen, moet dat negatieve beeld toch genereren. Dat dat zo is, moge blijken uit het arsenaal moppen waarmee gepoogd wordt de wind uit de zeilen van de buitenwacht te halen. Economen anticiperen aanvallen op hun betoog met de mop over de blikopener (Wat doen economen die gestrand zijn op een verlaten eiland met een blik bonen maar zonder gereedschap om het te openen: "Laten we veronderstellen dat we een blikopener hebben"). Vermoeden ze dat hun reputatie dubieus is bij de toehoorders, dan komen ze met de mop over de bus ("Wanneer een bus vol economen het ravijn inrijdt, wat noemen we die ene lege plaats?" Inderdaad: "deadweight loss") of met een vergelijking met boekhouders ("Economen vallen op doordat ze een charisma hebben dat in de schaduw staat van dat van boekhouders"). Moppen moeten een kern van waarheid hebben want anders zouden ze niet leuk zijn.

Die waarheid is dan misschien niet het gebrek aan kunstzinnigheid onder economen, maar eerder de merkwaardige manier waarop ze praten en redeneren, de economische retoriek dus. Praat een econoom over menselijk gedrag als zou het gaan om nutsmaximalisatie en mechanische rekenregels, dan verstijft een ieder met een beetje romantisch gevoel. Deze econoom klinkt met zijn beschrijving kil en mechanisch, alsof hij geen oog heeft voor de menselijke kant van de zaak. Roept hij vervolgens dat economische wetenschap niets meer en niets minder is dan een techniek, en dus niets inhoudelijks te melden heeft over het menselijk gedrag, dan mag het geen wonder heten dat cultuurminnaars hun vooroordeel jegens economen bevestigd horen. Door zich voor te doen als een technicus, geeft de econoom aan geen inhoudelijk benul te hebben. Dat hoeft ook niet het geval te zijn, maar het gaat hier om de indruk die economen maken.

De retoriek is a-cultureel

Hoe moeilijk het is om de economische wetenschap toe te passen op gevoelige onderwerpen, heb ik ondervonden in mijn onderzoeksgebied, de kunsten. Nadat Baumol (ja, de beeldhouwende econoom) dit onderzoeksgebied aan het eind van de jaren zestig had aangeboord, gingen economen voortvarend aan de slag met hun standaard gereedschap. Zo kwamen ze te oreren over de (lage) elasticiteit van de vraag naar culturele producten, het lage rendement van investeringen in kunst en het publieke karakter van de kunsten. Maar dat de kunstwereld deze bijdragen van harte begroette, kan nu niet gezegd worden. Er was eerder sprake van onbegrip en grote weerstand. Economen kwamen, en komen nog steeds, bot over in deze wereld, zeker wanneer ze subsidies voor de kunsten in twijfel trekken, suggereren dat een cultureel goed net als ieder ander economisch product is, voor meer marktwerking pleiten en voorstellen dat musea een actiever aan- en verkoopbeleid voeren. Deze weerstand is duidelijk merkbaar nu warempel een econoom staatssecretaris voor cultuur is. Met zijn benoeming onderstreept Rick van der Ploeg de bemoeienis van economen met de wereld van de kunsten maar hij ontdekt ook dat zijn economische manier van denken slecht valt in het cultuurwereldje. De vraag is of hij zich in het culturele geweld staande kan houden.

De economische retoriek komt a-cultureel en a-moreel over en is dat ook. Zeker in de moderne technische varianten. Terwijl culturalisten de betekenis en de waarde der dingen onderzoeken en interpreteren - denk aan de historische betekenis van Rembrandt of de waarde van een nationale identiteit - beperkt de economische analyse zich tot de waarden die in principe meetbaar zijn. De econoom wil niet interpreteren maar analyseren. Daarmee komt hij a-cultureel over, en terecht. Want dankzij deze opstelling hoeft de econoom niet verder te lezen dan zijn technische neus lang is. Historische verhandelingen, culturele studies en filosofische beschouwingen leveren hem weinig op voor de ontwikkeling van zijn modellen, en dus is het moeilijk om economen met een brede belangstelling te vinden. Hij heeft dan ook de kennis niet om zich in het gesprek met culturalisten te mengen over iets als de historische betekenis van Rembrandt of de waarde van nationale identiteit. In de eigen kring loont dergelijke kennis immers niet. Maar oh wee als hij verzeild raakt in het gezelschap van culturalisten. Ook een econoom als Rick van Ploeg, die toch een brede belangstelling combineert met een gevarieerde boekencollectie, is geen partij wanneer culturalisten de inhoudelijke discussie aangaan.

De weerzin tegen economen wordt vooral duidelijk wanneer ze hun denkwijze en manier van praten overhevelen naar de huiselijke sfeer, of iedere andere sfeer waar emoties en dramatische en menselijke gevoelens domineren. Het past niet om in een gepassioneerde discussie een kosten-baten analyse van de alternatieven te doen. Wanneer het in de politiek gaat om abortus en het krijgen van kinderen dan is het beter om economische begrippen als "duurzame goederen" en "schaduwprizen" te vermijden, hoe groot hun analytische waarde ook moge zijn. Economen mogen van Gary Becker hebben geleerd hoe beslissingen om te trouwen en zelfmoord te plegen in economische zin begrepen kunnen worden, maar daarmee is niet gezegd dat niet-economen die zingeving waarderen. De econoom bij uitstek, Robert Lucas, gaf ooit in een vraaggesprek toe, dat hij er niet aan zou denken zijn economisch begrippenapparaat in huiselijke discussies te hanteren. Hij is inmiddels gescheiden en hertrouwd met de bekende wiskundige econome Nancy Stokes-de vraag is of hij nu wel dagelijkse situaties in economische begrippen mag vatten.

Barbaarse wetenschap

Ik blijf voorzichtig. Ook al mogen economen door hun technische opstelling en gebrekkige inhoudelijke kennis a-cultureel overkomen, om daarmee te concluderen dat hun werk geheel a-cultureel is gaat toch te ver. De wiskundige theorie van de economie kan bijvoorbeeld esthetisch zeer verantwoord zijn. Vooral liefhebbers van Mondriaan en de architect Mies van der Rohe kunnen genieten van de strakke, minimale, axiomatische en formele aanpak in de moderne economie beoefening. De plaatjes die de chaostheorie genereert zijn zonder meer

mooi te noemen. Komt het verwijt dat deze schone economische theorieën weinig tot geen overeenkomst met de werkelijkheid hebben, dan zou het verweer kunnen zijn dat datzelfde verwijt de moderne kunst treft. De economische wetenschap zou wel eens meer met kunst overeenkomen dan we geneigd zijn te denken, vooral wat de vorm betreft.

Tijdens de bijeenkomst met culturalisten in het Amerikaans museum hebben we het een en ander afgewogen. De veroordeling van economen als a-culturele barbaren is onterecht. Teveel economen, en zeker economen die geïnteresseerd zijn in de kunsten, blijken meer voor te stellen dan hun economisch werk suggereert. Het probleem is dus dat economisch werk. We kwamen tot de conclusie dat de economische aanpak, met de nadruk op analyse in wiskundige vorm, weinig ruimte laat voor een afweging van inhoudelijke zaken, zoals de waarden en betekenissen der dingen. Dat is de armoede van onze wetenschap en dat is ook de reden voor de achterdocht. Of dat erg is, hangt af van een inschatting van het belang van de kunsten en cultuur.

Thema: Zijn economen barbaren?

H.A. Keuzenkamp, [Economen](#)

J.S. Cramer, [Zijn economen barbaren?](#)

N.M. Wijnberg, [Hoe kunstenaars hun markt vorm geven](#)

S. Brakman en E. Sterken, [Economen en het goede boek](#)

A. Klamer, Een barbaarse wetenschap

S. Brakman, [Jan Pen, schrijver en econoom](#)
